

KUMDAN KALELER

80'li ve 90'lı yıllarda insanların giydiklerine, makyajlarına, o zamanın tasarımlarına baktığımda bir panayır izliyormuşum gibime gelir: Permalı saçlar, vatkalı, kristal bardaklar, rokoko taklidi abartılı mobilyalar... Oysa o zamanlar, bunları en yeni ve en güzel şeyler olarak görüyordu insanlar. "Bana şimdi de güzel geliyor bunlar" diyebilirsiniz, ama bunun nostalji duygusundan veya sizin geçmişe sempatik bakmanızdan kaynaklandığına iddiaya girebilirim. Evet, bugün seksenler ve doksanlarda giydiklerinizi, o yıllardaki saçlarınızı, makyajınızı vs. göz önüne alırsanız, bunları o zamanlar güzel bulduğunuzu fark edersiniz. Bunlar zamanında en modern, en yeni ve en güzel şeyler olarak tanıtılıyor ve insanlar tarafından kabul görüyordu. Modern olan güzel midir? Yoksa bize mi öyle geliyor? Bir yanılsama mı yaşıyoruz?

Moda-modern-yeni ilişkisi

Otto Wagner'in bu yarışmada yol gösterici olması için verilen sözünü yirminci yüzyılın başında söylemesi şunu ortaya koyuyor: Modernin bugün tanımladığı şeylerle, 1900'lerin başında tanımladıkları birbirinden farklıdır; hatta ilk kez modern olarak nitelenenle (muhtemelen Rönesans) 1900'lerin modernliği arasında da fark vardır. Modern kavramı, moda kavramı gibi kendisi sabit duran ama temsil ettikleri sürekli değişen bir fenomene dönüşür. Tıpkı yeninin de belli bir zaman dilimine ait olmaması, her geçen anda her şeyin yeni olabilmesi gibi. Peki bizi modern olanı yüceltmeye meylettiren şey nedir? Aslında kilit nokta da budur. Ortada bir emir, zorlama olmadığı halde modern olanı sevmeye veya desteklemeye karşı istekliyizdir. Modern olanın tıpkı moda olan gibi, kendi ortaya çıktığı zamanın sesi olmak gibi bir durumu vardır. En azından buna niyeti vardır veya biz onu öyle görmek isteriz.

Giyim sektörü, yarattığı moda kavramıyla yeni ve modern olanın bize neden güzel geldiğini açıklamaya yardımcı olabilir. İnsanların giydiklerinin moda olması, onun daha önce belli bir süre zarfında giyilmemiş veya görülmemiş olmasına bağlıdır. Moda olan, onu kullananlar tarafından zamana uyum sağlamak veya zamanın göstergelerine karşı çıkmak için giyilir. Sanatta ve mimarlıkta da bugün böyledir. Zamanın normlarını zorlamak gerekir. Eskinin kodlarıyla, kavramlarıyla ve teknikleriyle bir ürün ortaya çıkardığınızda yaptığınız işin sesini duyurması güçleşir. Eski olan, kendi ortaya çıkış zamanında bu yapısal ve kavramsal meseleleri halletmiş, sesini ortaya çıkarabilmiştir. Yeni olanın kendi meselesini ve kendi zamanını özgün bir yolla aktarması gerekir.

Aslında bu göstergeler savaşı şu şekilde gerçekleşir: Ortada kanıksanmış, uygulanmakta olan ve kurallar-yasalar halinde somutlaşmış bir gerçeklik vardır ve bu gerçeklik, ilk ortaya çıktığı dönemin sorunlarına aynı biçimsellikle çözüm üretir. Yeni bir zamanın içindeyken, yeni sorunların ve bu sorunlar için geliştirilen çözümlerin yeni bir dille ortaya konması gerekir. Bunun ilk aşaması imgesel mesajlardır. Her yeni biçim, kendisini ilk seferde örtük olarak gösterir. Bu imgenin algılanışına göre de imgenin somutlaşarak yeni bir paradigmaya dönüşmesi gerçekleşir. Önceden sadece bir mesaj olan "yeni", giderek gerçeklik olarak algılanmaya ve bir kurallar ve davranışlar bütünü olarak uygulanmaya başlar. Bu yazıda uzun uzun ele almanın mümkün olmadığı politik birçok süreç ve hak mücadeleleri buna örnek olarak verilebilir. Önceleri köleleştirilen Afrikalıların Amerika Birleşik

Devletleri'ndeki bugünkü statüleri, geçmişte hasta olarak nitelenen eşcinsellerin dünyanın birçok yerinde evliliklerinin yasallaşması; bu gibi paradigma değişimlerinin toplum tarafından da bir süre sonra kabul edilmesiyle, yani imgenin somutlaşmasıyla olur.

Bu sistemli yaklaşım, olayları yorumlarken kendi sorumluluğunu almayı gerektirir. İnsanlık önceleri her sorun için kendinden başka her şeyi sorumlu tutmayı tercih ediyor, geçmişten gelen geleneksellik de buna yardımcı oluyordu¹. İnsan kendi değerler dizisini ortaya koymaya başladığı andan itibaren olan biten her şeyin sorumluluğunun da kendisinde olduğunun farkına varmıştır. Kendi yapabildikleri ve bunun getirdikleri, bir zafer duygusunun ortaya çıkmasına vesile olur. Her kuşak, omuzlarında bir yük taşır. Bu yük, insanın yazıya geçirebildiği tarihi boyunca oluşan bilgi birikiminin yüküdür. Modernizm, aydınlanma gibi insanın yeni kurallar koymaya başladığı düşünsel akımların ana meselesinin de kendinden önceki tekdüze, baskıcı ve esnekliğe izin vermeyen kurallar ve geleneklere karşı çıkmak olduğunu söyleyebiliriz. Ta ki kendisi de karşı çıktığı şeye dönüşene kadar... Demek ki mesele, her kuşağın, her yeni gelenin yeni kurallar koyma isteğidir. Bu da, giderek geçmişin bilgi birikimini işlevsizleştirmek ve omuzlarındaki yükü arttıran kalıcılıktan kurtulmak anlamına geliyor.

Kalıcılık ve kuşağın sesi olmak

İnsanın çocukluğundan itibaren hayatına yön veren otoritelerle savaşı, giderek toplumsallaşarak bir kuşak kavgasına dönüşür. Kendi sesini ve sorun çözme yeteneğini elde eden her kuşak, eskinin prangalarından kurtulmayı mutlak çözüm olarak görür. Yenilerle eskilerin kavgası, önceleri geçmişin hayaletleriyle, yani zamansız ve mekansız doğrular elde etmek için çabalamış düşünürlerle yapılırken, gittikçe daha dar bir zamanı ve mekanı ele alan düşünceler ve buluşlarla yapılmaya başlanmıştır². Her kuşağın kendi zaferlerini elde etmek, kendi imzasını dünyaya bırakmak gibi bir kaygısı vardır. Zamanla bu kaygı, her şeyin geçiciliğine neden olur. Böylece geçmişle oluşabilecek bağlar baştan kesilmiş olur.

Ekonomik anlamda kalıcılığın sürdürülebilir bir yanı yoktur. Kapitalizmin en büyük çıkmazı, sistemin büyümeye mahkum olması, büyümezse kriz yaşamaya mahkum olmasıdır³. Dünyada insan sayısı gittikçe artmakta ve bu insanların yapım-yıkım-yeniden yapım döngüsünün içerisinde yer alması gerekiyor. Bu süreklilik sayesinde hala dünyada inşaat yapılabiliyor ve mimar, mühendis, duvar ustası istihdam ediliyor (tabi başka iş dalları için de bu örnek uygulanabilir). Demek ki yeni olanın kalıcı olmaması gerekiyor. Çünkü her yeni doğan insanın sistemin içerisinde yer alması ve bunun için de dünyanın işlerinin devinmesi gerekiyor.

Kalıcılığı göz önüne almayan "yeni", bunun için bazı zorunluluklardan sıyrılıp kendi sözünü söylemeye çalışır. Örneğin edebiyatta Orhan Pamuk Benim Adım Kırmızı romanında tarihi karakterleri yirminci yüzyılın diliyle (daha doğrusu yirminci yüzyılın düşünce biçimiyle) konuşturur, çünkü gerçekçilik kaygısı gütmemeyi tercih eder. Zaha Hadid ve Frank Gehry'e bakalım: Sağlık ve işlev konusunda tartışmalı yapılar tasarlasalar da, o yapılar, mimarlık eleştirmenleri tarafından değilse de mimarlık talep eden insanlar tarafından, yirminci ve yirmi birinci yüzyılın en "güzel" yapıları olarak kabul edilir. Bunun nedeni, bu mimarların kendinden önceki yüzyılların biçim algısının ötesine geçebilmeleridir. Bu, yeni kuşağın ve

zamanının sesi olmaktır. Düşünce insanların dünya ve tüm zamanlar için geçerli olmasını umduğu çıkarımlar yapmak yerine, gittikçe kendi zamanının sesi olmayı tercih etmelerinden ve buna uygun düşünce ve pratikler üretmelerinden de anlayabiliriz. Her yeni kuşak, bu sesi bulmak ve böylece dünyaya kendi izini bırakmak ister. Bu isteğin, geleneksel dünyanın (modernden önceki dünyanın) sona ermesiyle daha çok ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Çünkü artık kategorize edilmiş, tanımlanmış ve kıyas yapılabilecek bir geçmiş vardır.

Mimarlık, tasarım ve teknoloji

Peki, mimarlık bunun neresinde? Mimarlık her dönemin, her akımın etkisiyle farklı ürünler ortaya koymayı başarabilmiştir. Kültürel olarak her zaman bir uygarlığın en belirgin göstergelerinden olmuştur. Örneğin bir yapının bilgisi, yani inşaat teknolojisi o uygarlığın gelişmişlik seviyesini anlamamıza yardımcı olur. Böylesine açık bir göstergenin, insanın ilk ortaya çıktığı andan itibaren sosyal ve kültürel bir araç haline gelmesi kaçınılmazdır. Bir eşyada, bir parkta, belki bir meydanda, yani boşlukta bile onun etkilerini görebiliriz. Tarih ilerledikçe geçmişten günümüze miras kalan bu göstergeleri bazen mahkum, bazen de baş tacı ederiz. Ne kadar farklı yorumlarsak yorumlayalım, onlar bize eskilerin bize bıraktığı yükleri (iyi veya kötü anlamda) anımsatırlar. Bugün ülkemize baktığımızda mimarlığın tasarıma, kültüre veya felsefeye değil, inşaat sektörüne katkı sağladığını görürüz. Disiplinler arası bir orkestra şefi olarak yeni binyılda kendine yer edinmeye çalışan mimarlık, giderek pozitif bilimlere benzer bir uğraşıya dönüşüp, geçtiğimiz yüzyılda elde ettiği kültüre katkı sağlama yeteneğini kaybetmeye yüz tutmuş durumdadır. Bunun politik gerekçeleri olmakla birlikte, küreselleşmenin ve insanların buna uyma zorunluluğunun da katkısı vardır.

Günümüzün hızlı yaşam koşullarında geçiciliğin bile ağır kaldığını söyleyebiliriz. Çin’de bugün yirmi günde apartmanlar, doksan günde gökdelenler yapılmaktadır. Bu iş giderek bir tasarım ve estetik sorunundan, standartlar sorununa dönüşmekte, mimarlığın soyut disiplinlerle olan ilişkisi zayıflamaktadır. Teknoloji artık güzel olanın ne olduğu konusunda bizleri yanıltmaktadır. Cep telefonları eskiden tasarım olarak çeşit çeşitken, bugün akıllı telefonlar sadece bir ekrandan ibarettir. Bunların birbirinden farkını sağlayan şeyler ise sanal yazılımlar haline gelmiştir. Fiziksel şeylerin gittikçe standartlaştığı, teknolojinin farklılaşmayı daha geçici ve hızlı hale getirdiği bir dünyadayız. Tasarlamak, Tanrının rolünü taklit etmeye benzer. Güzel olanı elde etmek için yapılan şeydir. Yoksa her şeyin standartları bilimsel olarak belirlenip, seri olarak üretilebilirdi. Oysa tasarım hala var ve yeni kuşakların sesini bulmasına yardımcı olmaya devam ediyor. Distopyaların tasarımlarla değil, standartlaştırılmış makinelerle tasvir edilmesi tesadüf değildir.

Sonuç

Bütün bunlar, modern olanın bize güzel gelmesi, kendi kuşağımızın başarılarından duyduğumuz haz ve bu zafer duygusuna tapınmamız sonucu oluşur. Bu çok göz önünde olmayan bir gerekçedir ama kaçınılmazdır, çünkü hepimiz kendi zamanımızı yaşarız ve bu zaman diliminin tanımlamalarına göre kendimizi konumlandırırız. Modern olan güzeldir, çünkü yenidir, bize her gün ve geçmişte duyduğumuz şeyleri tekrarlamaz, geleceğe aralanan bir kapı gösterir. Bizim de söyleyecek sözlerimiz olduğunu, kendi yağımızda kavrulabildiğimizi

gösterdiği için bize güzel gelir. Küçük bir çocuğun kendi yaptığı kumdan kalelerle gurur duyması gibidir bu duygu.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Yılmaz, Levent, 2010, "Modern Zamanın Tarihi", Batı'da Yeni'nin Değer Haline Gelişi, Metis Yayınları, İstanbul

Harvey, David, 2012, "Postmodernliğin Durumu", Metis Yayınları, İstanbul

Taylor, Charles, 2011, "Modernliğin Sıkıntıları", Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Giddens, Anthony, 2014, "Modernliğin Sonuçları", Ayrıntı Yayınları, İstanbul

mimar.ist Dergisi, Yıl 1- Sayı 3, İstanbul

Bauman, Zygmunt, 2003, "Modernlik ve Müphemlik", Ayrıntı Yayınları, İstanbul

---

¹ Bilgin, İhsan, 2001, "Yeniden Modern", mimar.ist Dergisi, Yıl 1 - Sayı 3, İstanbul, ss. 55-56

² Yılmaz, Levent, 2010, "Modern Zamanın Tarihi", Batı'da Yeni'nin Değer Haline Gelişi, Metis Yayınları, İstanbul

³ Harvey, David, 2012, "Postmodernliğin Durumu", Metis Yayınları, İstanbul, ss.199